

LESZ-E HANG NÉMASÁGUNKRA RÁFELELNI?

Minden író és általában minden alkotót fenyeget a veszedelem, hogy első vagy későbbi kiugró sikere, figyelmet keltő műve alapján rajta ragad egy címke, bekerül a kritika és a köztudat egy rekeszébe, és hiába alakul, változik, gazdagodik utána az életmű, a figyelem szinte reflexszerűen továbbra is csak az ismert vonásokra irányul, legfeljebb azok kiteljesedését regisztrálja, ha csak nem a megrekedést, önisméltést.

Ki tagadhatná, hogy mindez Fehér Ferencre is érvényes, aki jobbágyok unokájaként indult, a föld, a falu, a tanyavilág fiaként, s a szülőföldhöz, a paraszti ősokhöz való hűség hitvalló költőjeként „nyert besorolást”. Erről, mondhatnánk, maga a költő is tehet, aki immár három évtizedes költői pályája során különböző helyzetekben számos változatban fogalmazta meg ezt a hűséget. A z első kötetben (*Jobbágyok unokái*) még a tegnapi cselédek, a „robotos senkik” sorsának számonkérése az egyik fő gondolat, a versekben az „éhes csend” hallgat, vagy csilingel a nincsből, amely „rémülten lóg a cselédkilincsen”, s ez ellen kel, emelkedik fel „sok mosolytalan súlyos ember”. A következő köteteknek a címei is tovább hangsúlyozzák ezt az elkötelezettséget (*Álom a dűlőutak szélén, Óvig a földbe ásva*), a versek pedig mindjobban sürítik, tömörítik a hagyomány, a táj, az ősök fogalmát hol a föld, hol az apa vagy anya szöbe mint metaforába. Egyik például a földet kéri, szólaljon helyette: „öleljen, lökjön, de feleljen, | hisz anyám is szól, ha hívom”, más helyen bölcsőjének, szerelmének, sírjának nevezi ugyancsak a földet, hogy a következőben így fohászkodjék hozzá: „Szoríts hát, sírgödöröm, fedezékem”, s azokat dicséri „földből vett földszín” szavával, akik ott hagyták a mezsgyeszélén. Az első kötetet, a *Jobbágyok unokáit* kiteljesítő *Egy kiskirály kunyhójából* kötetben is minden álma „visszahúzó öre”-nek nevezi a földet, s magát teljesen azonosítja vele: „akárcsak magamtól! — nem válhatok tőle, | s benne oszlom majd el, vele egy vagyok”. Eddigi utolsó kötetében, a *Vasfűben* is üldöző árnyának mondja az ő paraszti dacot.

Az egymásra következő kötetekben és versekben azonban nemcsak e ragaszkodás, hűség és küldetés ismételt megfogalmazását kell számba vennünk, hanem a hangos, látványos kinyilatkoztatás tartalmi-gondolati elmélyülését, a megfogalmazás fokozatos tömörítését egészen az egyetlen *föld* szóban mint sokértelmű metaforában való kifejezéséig, s a közösségből való el, kiszakadás elégikus hangjaitól az együvé tartozás, az azonosság tudatos vállalásáig. Első verseiben még azon esett kétségbe, hogy kicsi paraszti pajtásai már nem értik meg, az erdőtlen erdőként téglatormelékbe zárt városi facsometével pedig teljesen azonosulni tud: „ki más, ha ő sem érti meg?” a költő hasonló sorsát. Így tekint a partifecskékre is, akiket ottfogott valami a helyükön, „pedig lehetek volna ők is | az ég madarai”. És az erdőtlen erdő már mind gyérülő hazalátogatásai alkalmával sem találja meg az igazi erdőt; nemcsak ő változott, hanem a vidék is, ahonnan jött. Hiába jár apja nyomában, „lándzsás nádasok között”, csak a csöndet találta, „mert csak a csönd örök”, ám az apja halálakor átszállt belé, ő jött a tájjal költőfia felé, s így lettek most már ketten eggyé. Ahogyan pedig apja nyomában csak a csöndet találta, úgy a tanya helyén is romot lelt csupán s belőle előmeredő szabadkéményt, „Egytál közösségünk vicsgó sárgakő”-t, míg az elhagyott szállás omladécai mellett úgy látja, hogy a „rég bedől t kút | kékszín szerelme, az ég is megfakult”.

Arról tehát tehet a költő, hogy a Vajdaság, a bácskai táj, a paraszti hagyományok énekesének tartják, s számon tartják, hogy az aszfaltban is az erdő létét és elpusztíthatatlanságát jelképező fát tekint példának, de hogy csak ezt tudják róla, arról már nem tehet. Pedig Fehér Ferenc

nemcsak vallja, kinyilatkoztatja, hanem gyakorlatában érvényesíti is, hogy ez a hagyomány és a hozzá való ragaszkodás csak addig táplálja költészetét, amíg valóban művészi megfogalmazásban tovább tudja adni, amíg érzi „ízét a szónak”, a hamuban sült pogácsától csak addig kap új erőt, amíg másnak tör belőle, csak addig „oltalom, paraszti vért” és utána tekintő féltés; abban van a jelentősége, hogy az álmodni merést fűti a költőben. Hasonlóképp mélyült el és alakult át szerelmi költészete is. Első kötetében még az erős, fiatal férfi dédelgeti kicsi fájdalomvirágát, kit annyiszor megöl, most pedig a kedvessel való teljes azonosulás, sőt a kedvesben a támasz keresése, az asszonyi gondoskodás kérése szólal meg a halálra is gondoló ötven felé közeledő férfiban:

— — — — —
*Ne legyen ruhád más,
engem hurcolj halálig*

*Halálban ne előzz meg
Te ássad meg a sírom,
— — — — —
csak a kezekben bízom.*

Amilyen kifejező metafora az egyetlen ruha, amellyel — kívánsága szerint — azonos módon hurcolja őt asszonya, ugyanilyen kifejező a városi bércaszárnyák, épületkolosszusok ablakainak következő meghatározása is:

*Házfalak nyílt sebei,
déli ablakok
Atom kiszabott négyzetei,
— — — — —
éji ablakok.*

Természetes, hogy egy harmincéves költői pálya ritkán mentes megtorpanásoktól vagy legalábbis kisebb-nagyobb megállókától, az újabb neki-ragaszkodásokhoz való erőgyűjtés szakaszaitól. Fehér Ferencet pedig olykor külső körülmények is arra készítették, hogy vizsgálatot tartson költészete fölött, felmérje a megtett utat. Bár ha egészében tekintjük a pályát s össztermését, a tizennégy önálló kötetet (1953 óta, tehát huszonöt év alatt!), akkor bőségesnek tarthatjuk azt és rendszeresnek a közlést. Am 1966 és 1972 között — a verstermésben — volt egy nála szokatlan hiátus. Aki számára pedig „Nem langy pepecselés az írás: | lehelt hit, hűség, életre hívás”, mint költőnk számára, annál érthető a teljesítménnyel való elégedetlenség is. Tisztában van vele, hogy nemcsak a karikás ostor sudarában, hanem a szóban is valamiféle puskapor van, „ha nemcsak durran, de beletalál a zsigerünkbe”, s a karikás ostort durrogató gyerekhez hasonlítva költészetét, úgy találja, ő még mit sem szólt, s szava „elfűlt ostor botján, a kócban”.

Mindez azonban már nem fér el abban a költőnk számára kijelölt rekeszben, amelyről a bevezetőben szóltunk, mint ahogy költészetének még számos terület: és minősége sem. A bokályok például a „bensejűkben gomolygó, | zokogó semmi” tényére döbrentik rá és arra, hogy mi sem vagyunk több, csak ennyi, és „az elmúlás padkain | így fogunk egyszer mi is pihenni”, egyszóval e művészi alkotás lényegült égetett cserepek a lét—nemlét, az anyag—szellem, mulandóság—maradandóság kérdésein való meditációra készítetik, felvetve egyúttal a költészet végső kérdéseit is:

*De lesz-e még tört-lomb mozdulat
minket is áttemelni,
s lesz-e hang,
némaságunkra ráfelelni?*

Folytathatnánk e gondolatmenetet olyan versek bemutatásával, mint az *Agyag*, melyben e mindenütt jelen levő anyag, e „láncapcsolódású ásvány” egyetemességét, az embertől elválaszthatatlan, számára nélkülözhetetlen tulajdonságait határozza meg költőileg rendkívül sokoldalúan. Az agyag ugyanis nemcsak az építkezés, a műalkotás nélkülözhetetlen anyaga, de „padmalyok és sírgödörök fájdalmakat elnyugtató ósvánkosa” is. Feleseltethetnénk továbbá a *Szlovéniai képeket* a *Bácskai útinaplóval*, de célunk az eddigiekkel sem a mindenáron való ellentmondás volt a Fehér Ferencről meglevő képpel, még kevésbé ismert vonásainak elhomályosítása vagy kitörlése, csupán azok kiegészítése és az olyan vonások erőteljesebb kirajzolása, amelyek eddig leginkább homályban maradtak. Nem azt akartuk tehát megcáfolni, hogy Fehér Ferenc költői gondolat- és érzésvilágának tengelyében a néphez, földhöz, származásához való hűség, ragaszkodás áll, hogy költői eszköztárának, hasonlat-, metafora- és szimbólumrendszerének elemeit, a „földből vett földszín szavakat” a hazai tájakról hozta magával. Csupán arra kívántunk rámutatni, hogy ebben nem merül ki költőnk világa, hogy bejárja ő a lélek és valóság egyéb tágas térségeit is, és korszerűen gondolkodó, avatott költő módján szól egész mai világunkról.

